

PELESKEY MIKLÓS PÉTER

A Barth-tanítvány, Torrance eszkatológiai felfogása

ABSTRACT

Barth took revelation as the basis for theology to distinguish the world of God from God and with this he liberated theology from philosophy, giving back the authority to the Scripture. He rejected natural theology in order to avoid a dualist approach. Torrance recognized that what Barth did in theology was similar to what Einstein did in physics. Both of them rejected dualism at the same age in two different territories of the experience of human beings. But Einstein did not reject totally the approach of Newton but limited the Newtonian physics framework. The higher knowledge does not wipe out the lower but limits it. Therefore, Torrance did not reject natural theology and stood up for the dialogue between science and theology without blurring the boundaries. Natural theology is valid inside a more general theology which can give its framework. Torrance, who was a pupil of Barth, stated that geometry without physics and natural theology without revealed theology both only are empty tautological system. The transcendent element in the science of nature is not identified with God, but it cries aloud for God if only because the immanent rationality in nature does not provide us with any explanation of itself. The truth of God cannot be demonstrated from another ground or from lesser truths for He is the ultimate ground. Knowledge of the ultimate rationality of God is reached at the point where our human reason becomes enlightened from beyond the limits of created rationality and where an infinite extension of intelligibility beyond ourselves is disclosed.

Bevezető gondolatok

A mikor értelmével az ember a jövő felé fordul és kérdéseket tesz fel, legye- nek ezek akár teológiai, akár természettudományos jellegűek, egyúttal a saját jövője iránt is érdeklődik, saját sorsára keresi a megnyugtató választ. A jövőképzetünk mindig egy fiktív valóság, csak jelenünknek a része, olyan potenciális elképzelés, amely nem mond ellent a már megtapasztalt valóságnak vagy ismeretelméleti struktúráknak, továbbá összhangban áll belső logikánk követelményeivel. Valahol mélyen legbelül vágyunk a harmóniára, az átláthatóságra, az egyszerűsége, mely nem zárja ki az összetettséget, és nem fogadunk el olyan képzeteket, gondolatokat, amelyek megsértik, megtörik belső békességünket, mely szerint a mennyei és a földi szféra önmagában és együtt is egységes, egybehangolt. Egy új felismerés, egy új elmélet, egy új gondolat, mely elemi erővel tör be kialakult világképünkbe, csak akkor válik igazán a miénkké, amikor úgy épül be gondolatvilágunkba, hogy abban újra minden mindennel összeillik, és ha vannak is kérdéseink, nincs benne olyan terület, amely zavarná ezt a nyugodt konzonzanciát.

A felvilágosodás óta egészen a mai szekuláris társadalmunkig nem magától értődő az, hogy a válaszokat honnan kapjuk, miből merítjük, egyáltalán mihez vagy kihez intézzük kérdéseinket. Különös jelentőségű ez akkor, amikor az ember saját

vagy épp a világ sorsa felől érdeklődik. A jövő kérdése nemcsak az elkövetkező dolgok miatt fontos, nemcsak azért, hogy a jelen döntései hogyan határozzák meg azt a világot, amelyben élni fogunk, hanem önmagunk miatt is: a jövő felől is szemlélhetem önmagam. Az ember életének értelme, feladata, küzdelmeinek és kudarcainak „miértjei” mind ott lehetnek egy jövőbeni célban. Ez nem idegen, nem is új gondolat, legtöbbször magunkat a jövő felől értelmezzük, még ha ez a jövő a jelenben van is. Összesítjük tapasztalatainkat, kiértékeljük tetteinket, azoknak következményeit, és a jelenben vonunk le konzekvenciát arról, amit már átéltünk. Egészen más válaszok születnek így, mint azokban a helyzetekben, amelyekből a válasz létrejön. Önéletrajzíróknál figyeltem meg, hogy azt a múltat, amit átéltek, milyen részletességgel és pontosan le tudják írni, ugyanakkor az írás pillanatában újraértelmezik saját magukat azokban a helyzetekben, amelyekben részük volt. Legtöbbször nem az akkori énjük felől értelmezik magukat, hanem onnan, akivé éppen azoknak az eseményeknek a hatására lettek. Bármennyire is közel tudják hozni hozzám gyermeki, ifjúkori világukat, végső soron, akit megismerek, az az a személy, aki idősként összefoglalja életútját. Ami pedig igazán megragadható, nem azok a pillanatok, amelyekben éltek, hanem azoknak lélekformáló következményei: hogyan lettem azzá, aki ma vagyok, és ennek függvényében mit gondolok arról, ki voltam. A múlt objektív reprezentálása lehetetlen.

Ezért is igaz az, amikor a jövő felé fordul tekintetünk, hogy benne önmagunkat is keressük, meg is találunk valamilyen idealizált képet, kivé kell lennünk, és jelenünk ezáltal is formálódik. Bízunk abban, hogy ha megtaláljuk a választ arra, mi az emberiség végső sorsa, saját magunkat találjuk meg egy olyan pozitív nyitott válaszban, mely erőt ad ahhoz, hogy akarjunk és megpróbáljunk valóban azzá válni. Ugyanakkor mindaz, amit ma a jövőről gondolunk, azt ma gondoljuk a jövőről, és holnap talán más válaszaink lesznek.

E tanulmányunkban keresni fogjuk, s remélhetőleg látjuk is majd, hogyan érvényesül a múlt-jelen-jövő említett dimenziója a 20. század két nagy református teológusának eszkatológiai szemléletében. Thomas F. Torrance életművének talán legkiemelkedőbb pontja az, amit a tudományos világ és a teológia tiszta kapcsolataért tett. A természettudomány és a teológia világa egyaránt nyitottak, és ebből a szempontból Torrance a kettő interdiszciplináris viszonyát komolyan átgondolta. Mindezt anélkül tette, hogy feloldaná egyiket a másikban, vagy túlságosan szétválasztaná a két tudományterületet egymástól. Mindkettő területét és módszerét tiszteletben tartva igyekezett érthetővé tenni egyiket a másik számára. Hogy ezt jobban ki tudjuk emelni, munkásságát az ő mesterének, Barthnak a hatásában vizsgáljuk. Írásai, gondolatköre, világlátása a mai kor embere számára is tanulsággul szolgálnak, eligazítást adnak.

Barth tanítványa

Karl Barth dogmatikája több szempontból is nagy hatással volt Torrance teológiájára, ami befolyásolta az ő gondolkodását. Jelentősége abban is megmutatkozik, hogy máig érezteti hatását. Torrance Barth tanítványa volt, jó kapcsolat volt közöt-

tük, de ez nem jelentette azt, hogy bizonyos mértékben Torrance ne élt volna építő kritikával Barth álláspontját illetően. Amit tett, az egy jobbító szándékú irányváltás, nem visszafordulás vagy elutasítás, hanem csiszolás, mélyebbre ásás. Lényegében továbbfejlesztve pontosította Barth nézetét, nem kikerülte, hanem túlhaladt rajta.

Barth kijelentésteológiája

Barth kijelentésteológiájában az Isten megismerhetőségének kérdése csakis kizárólag a kijelentés felől értelmezhető. A kijelentés abban áll, hogy Isten tárgyul adja önmagát nekünk. Isten megismerése hitismeret. Isten szent, nem lehet besorolni a mi világunk dolgai közé, az ember saját erejéből nem képes eljutni hozzá, nincs út, csak fentről lefelé. Mi csak úgy ismerhetjük meg, ha Ő ismerteti meg magát velünk: Istent csak Isten által lehet megismerni. Isten ismerete Jézus Krisztusban egészen konkrét ismeret, amely az Ő tetteiben mutatkozik meg előttünk: Istent csak a kegyelem által lehet megismerni. Az elsődleges istenismeret az, amely Istenen belül valósul meg, a miénk csak a kegyelmen alapuló másodlagos ismeret, amely alkalmazkodás a mi megismerőképességünkhöz. Isten megismeréséhez hozzátartozik az ember készsége is, de az ember készsége is Istentől van. Vagyis Isten megismerése végső soron Isten műve.¹ Mivel az Istennel való közösséget csak Isten hozhatja létre, Isten és ember között ott van az Isten elrejtettsége. A mi szemléletünk, fogalmaink, felfogásunk csak bálványképeket hozhat létre: amit felfogunk, az egy Istentől különböző valóság. A hitben látjuk meg, hogy istenismeretünk Isten elrejtettségének megismerésével kezdődik.²

Isten felfoghatatlansága, megfoghatatlansága, dogmatikai kifejezéssel elve inkomprehenzibilitása a régi protestáns dogmatika szerint is Istennek az a tulajdonsága, amellyel kezdődik az istenismeret. *Deus absconditus* és *Deus relevatus* egyszerre. Ez nem filozófiai megállapítás, hanem a kijelentésen alapuló hittétel. Ez nem jelenti azt, hogy nincs igazi istenismeret, hogy fel kellene adnunk Isten szemlélését és a róla való beszédet, hanem csupán azt, hogy az emberi ismeret nem kerülhet a kijelentés fölé.³

A kijelentésteológia és a természeti teológia viszonya

Barth teológiájának alapjául a kijelentést tette. A természetet és a kegyelmet egymást kizáró fogalmakként állította szembe egymással. Torrance, bár Barth tanítványa volt, nem értett egyet minden tekintetben ezzel az elhidegüléssel és teljes elutasítással, többek között azért sem, mert felfedezett egy különösen jelentős párhuzamot a kor teológiai és természettudományos paradigmaváltásában. Barth a természeti teológiát egészében mellőzte, amikor annak *praebula fidei* státuszát elutasította. Vagyis elvetette azt a korábbi nézetet, mely szerint egyáltalán létezne egy valamilyenfajta megismerés, amely a hit aktusát megelőzi és lehetővé teszi. A természettudomány területén ebben az időben Albert Einstein visszautasította a newtoni dualista felfogást a matematikai tér, idő és testek mozgása között. Az

1 GERÉB: Barth Károly dogmatikája, 201–212.

2 GERÉB: Barth Károly dogmatikája, 227.

3 GERÉB: Barth Károly dogmatikája, 227–229.

észrevétel röviden úgy foglalható össze, hogy az emberi tapasztalat két különböző területén ugyanabban az időben Barth és Einstein ugyanazt fogalmazták meg: visszaautasították a dualista szemléletmódot. Torrance ezt a megfigyelését elmondta Barthnak, amikor tíz év eltelte után 1968 nyarának végén újra találkoztak egymással. Ez volt az utolsó találkozásuk. Beszélgetésükben izgalmas eszmecserét folytattak többek között a természeti teológia problémájáról is. Torrance véleménye tehát az volt, hogy amit Barth tett a természeti teológiával, hasonló ahhoz, amit Einstein tett a newtoni mechanikával, egy nagyon lényeges különbséggel. Nem zárta ki a rendszerből, hanem megkereste annak érvényes helyét. Torrance visszaemlékezése szerint ezzel Barth teljesen egyetértett, és a következőt válaszolta: „Bizonyára vak voltam, hogy nem láttam meg előbb ezt az analógiát.”⁴ A fontos különbség, amit Torrance Barth tudomására is hozott, az az, hogy Einstein a newtoni dualizmust nem vetette el teljesen, a geometriát nem választotta el a megtapasztalástól, hanem átalakította azt, és így ismeretelméleti struktúrává vált a fizikán belül. Torrance ezért azt javasolta, hogy hasonlóan a természeti teológia, annak kategorikus visszaautasítása helyett átalakított formában része kell legyen Istenről való tudásunk ismeretelméleti struktúrájának.⁵ Barth december 10-én, néhány hónapos betegséget követően meghalt. Ezt a beszélgetést és ennek esetleges konzekvenciáit ezért nem ismerhettük meg az ő elmondásában. A történet hitelességét a Barth és Torrance között évtizedeken át fennálló baráti jó viszony megerősíti.

Torrance egy másik jó barátja és kortársa, a brit–magyar tudós Polányi Mihály mutatott rá arra, hogy a magasabb szintű ismeret nem helyezi hatályon kívül az alacsonyabb szintű ismeretet, hanem behatárolja annak érvényességi területét. A magasabb szintű ismeret nem az alacsonyabb szintű ismeretből jön létre logikus következtetés útján, hanem az ember intuitív képessége alapján.⁶ Ezt a szemléletmódot érdemes elsajátítani és alkalmazni a teológia területén is, vagyis amikor egy nagyobb összefüggésű teológiai hittélt fogalmazunk meg a dogmatikán belül, a régi hitvallásainkat nem félresepenni kell, hanem megtalálni azok érvényességi körét. Ez nagyon jól működik manapság a természettudomány területén, Gaál Botond pedig nagyon sokat tett azért, hogy ezt a szemléletmódot átveve a tudományok területéről a teológiában is tudjuk hasznosítani. Az Isten megismerésének kérdésénél ez azt jelenti, hogy a természettudomány és a hittudomány bár autonóm területek, teljesen mégsem lehet a kettőt szétválasztani egymástól, nem szabad kijátszani a két tudományterületet egymás ellen. A magasabb szintű ismeret felől az alacsonyabb szintű ismeret behatárolása pedig megóv a két terület túlzott összemosásától. Az Isten megismerésének így valóban van egy természeti módja, amelyet tanítunk is a konfirmációra való felkészítő alkalmakon, amelyet az általános kijelentésnek nevezünk. A különös kijelentés, a Szentírás, a testté lett és a hirdetett ige az a magasabb szintű ismeretelméleti struktúra, amely felől nézve meg tudjuk állapítani az általános kijelentés érvényességi határait. *Ebben az értelemben* az általános kijelentés a speciális, amely csak bizonyos keretek között tekinthető

4 Az eredeti idézet szó szerint: „I must have been a blind henn otto have seen that analogy before.”

5 TORRANCE: Space, Time and Resurrection, ix–xi.

6 GAÁL: A zárt világ felnyitása, 120.

érvényesnek, és a különös kijelentés az általánosabb, bővebb ismeretelmélet, amelyen belül az általános kijelentés, vagyis a természeti teológia elhelyezkedik, illetve bizonyos feltételek mellett érvényes.

Barth és Torrance eszkatológiai felfogása

Barth a véget nem önmagában szemléli, hanem kezdődő és befejeződő időről beszél az ember életére vonatkozóan. Vagyis a nemlét fogalma titokként tárul szemünk elé, akár a múlt, akár a jövő felé nézünk. A vég utáni nemlét kérdése természetszerűleg azért is foglalkoztat jobban bennünket, mert efelé tartunk, míg a kezdet előtti már elhagytuk, mögöttünk van. Nem pusztán az idő folyása, hanem még inkább a véges emberi lét kényszerít minket arra, hogy feltegyük a kérdést: hova megyünk, merre tartunk, mi lesz velünk?

Torrance nem a jövőbeni nemlét felől szemléli az eszkatológiát és teszi fel a kérdéseket, hanem a feltámadást veszi alapul és ennek fényében közelíti meg az ember jövőjének mély titkát. Itt nem kap teret a lét-nemlét egzisztenciális ellentétpár dilemmája, hanem egy minőségileg másfajta közösségi élet jut szóhoz, amelyet a feltámadás tesz lehetővé. Ez a feltámadás pedig Krisztus feltámadásában gyökerezik. Ezért Torrance még Barthnál is krisztocentrikusabb ebben a kérdésben, amikor az eszkatológia alapját Krisztusban határozza meg. Az eszkatológia, amely a jövő tudománya, Krisztusban gyökerezik, így nekünk Krisztus felől kell néznünk, onnan kell értelmeznünk a jelenünket.

Természettudomány és hittudomány

A természettudomány és a hittudomány célja is a megismerés, a megismerés tárgyában azonban különböznek, ezért vizsgálati módszerük is más. A tudomány a világot, a teológia az Istent és kijelentését kívánja megismerni. Az, hogy érdeklődésük középpontja különbözik és a „hogyan” kérdésre is más feleletet adnak, még nem jelenti azt, hogy ellentét lenne a két terület között, vagy ne lennének kapcsolódási pontjaik. Istenről való ismeretünk forrása és kiindulópontja nem maga a világ, hanem maga a megismerés tárgya. Ugyanakkor a teremtett mindenség Isten dicsőségéről és bölcsességéről beszél (Zsolt 8). Torrance az a 20. századi teológus, aki helyére tette a természeti teológia nélkülözhetetlen szerepét, anélkül hogy túlbecsülte volna.

Istenről való ismeretünk

Istent csakis a vele való kapcsolatban, egyfajta érthető közösségen keresztül ismerjük meg. Ez azt jelenti, hogy az Istenről való ismeretben a hit személyes jellemzői sokkal intenzívebbek, mint a fizikai világról való tudományunk.⁸ Mi magunk a világmindenség részei vagyunk. Isten megismerhetővé teszi magát a vele való kapcsolaton keresztül. Minden arra való kísérlet, hogy kifejtse az Istenről való ismeret-

7 GERÉB: Barth Károly dogmatikája, 443–444.

8 TORRANCE: Christian Theology and Scientific Culture, 71–72.

retet, a tér és az idő struktúráján kívülről jön, szükségszerűen és lényegében nem racionális kijelentés, mert nem az emberi értelem terméke. Nem vagyunk képesek megismerni Istent eltekintve attól a módtól, ahogyan a világgal interakcióba lép. Ez azt is jelenti, hogy úgy írjuk le a róla szerzett ismeretet, ahogyan Ő jelenti ki magát nekünk, annak ellenére, hogy végtelenül felülmúlja ezt a világot.⁹

A megismerhetőség korlátai

A teológiai dogmatika nem egy lezárt, logikailag levezethető rendszerezett ismeret, hanem nyitott tudomány, olyan logika által vezérelve, mely meghaladja emberi értelmünket. A rendszeres teológia mindig nyitott a magasabb ismeret felé, és ahogyan a természettudomány, úgy a teológia sem állítja magáról, hogy a végső igazság ismerője lenne. A természettudományhoz hasonlóan a teológiának is szüksége van arra, hogy megállapításait újraértelmezzük, kiegészítsük és bővítsük. A teológia művelése mindezt magában hordozza.¹⁰

A dogmatika nem engedheti meg magának azt, hogy más tudomány az ő területén dolgozzon, válaszait elvitassa vagy más logika mentén megerősítse. Torrance megállapítja, hogy ez egy rossz dogmatizálás lenne, amely jelen volt korábban, és nemritkán a dogmatikára való befolyás a szcientizmus és a filozófiai empirizmus felől érkezett. A tudásnak azonban nincs két módja, egy tudományos és egy teológiai út. Mivel az ismeretnek egy alapvető módja van, nem lehet a tudományt és a teológiát szembeállítani egymással, sem a társadalomtudományt és a hit-tudományt ellentétbe hozni. Ezért Torrance a tudomány szót nem korlátozza a természettudományra, és a természettudományt sem korlátozza csupán a fizika területére. A tudomány Torrance értelmezésében: *racionális tevékenység alapvető módjainak kritikai és szabályozott kiterjesztése egy pozitív tudás szemléletével*. A teológiát is tudománynak nevezi és tekinti, melynek, mint minden tudománynak, vannak kritériumai. A legjelentősebb kritérium a kritikai szemlélet.¹¹ A természettudomány és a humán tudományok korlátok között működnek, olyan immanens kereteken belül, amelyek a mindenségben találhatóak meg. Ilyen határ például a fény maximális sebessége vagy a hőmérséklet abszolút nulla foka. A természettudomány az immanens racionalitás segítségével ad számot önmagáról, de nem feladata a transzcendens dolgok keresése. Az Isten transzcendens racionalitása viszont a végső racionalitás, és csak ez képes önmaga megmagyarázására is. Ha Isten valóban Isten, akkor abszolút elsőbbségével velünk szemben áll. Az Isten igazságát nem lehet bizonyítani másik területről vagy akár kevesebb igazságokkal, mert Ő a végső fórum. Az immanens racionalitás nem tudja elérni a transzcendens racionalitást. Az Isten végső racionalitásáról való tudomány akkor születik meg, amikor az emberi értelem megvilágosodik a teremtett racionalitás határain túlról, amikor a rajtunk túli végtelen megnyilvánul a kinyilatkoztatásban.¹²

⁹ TORRANCE: *Reality and Scientific Theology*, 36.

¹⁰ TORRANCE: *God and Rationality*, 90.

¹¹ TORRANCE: *God and Rationality*, 91–92.

¹² TORRANCE: *God and Rationality*, 95–97.

A kegyelmi kiválasztás mikéntje

Az előzőekben vizsgáltuk az Isten megismerésének módját. De vajon mit is jelent ismerni az Istent, hogyan ragadhatnánk meg ezt a „fogalmat”? Mit takar, intellektuális tudást, érzelmi kötődést, egyfajta viszonyrendszert, amely etikai aspektusokban jelenik meg? Mindezeket együtt és még valami többet? Mindannyian érezzük, tudjuk, hogy az Isten olyan felfoghatatlanul hatalmas, hogy nem tudjuk megragadni, mégsem mondjuk azt, hogy ne ismernénk Őt. Ha valamivel ki tudjuk fejezni ezt az „ismeretet”, amely egyszerre érzelmi és értelmi, mégis mindkettőnél több, akkor az a *hit* szavunk, amely nem az elvakultságot, hanem a bizonyosság jelentését hordozza magában. Az Istenben „hinni” és Őt „ismerni”, ha nem is teljesen egyező fogalmak, nemcsak feltételezik, de átjárják egymást. Ha hiszünk benne, akkor ismerjük is, ha ismerjük, akkor hiszünk is benne.

A predestináció kérdése

Torrance úgy látja, hogy amikor az ige az új emberről és az új teremtésről szól, gyakran ellentétbe kerülnek a világ és annak folyamatai. Így Kálvin lényegében a hitet szembeállítja a jelen „titokzatos” országával, a bennünket körülvevő világgal, melyet sokak szerint az állandóság és az időtlenség jellemez. A megigazulásról és a sákramentumokról szóló tanítások lényegében reflektálnak a két terület közötti feszültségre, de kétségkívül félreértik azok,¹³ akik érzéketlenek az eszkatológia iránt, vagy nem elég bátrak ahhoz, hogy úgy tekintsenek az eszkatológiára, mint ami a hit alapja. Amikor az eszkatológiát a történelemtől elvonatkoztatjuk, akkor nem a cselekvés logikája (isteni beavatkozás), hanem az eszmék logikája (determinizmus) válik meghatározóvá. Ez igen nyilvánvaló Kálvin rendszeres teológiai munkájában, ahol az Isten országa túlságosan az Ő teljes szuverenitása felől értelmezendő, és a kiválasztás kérdése pedig a predestinációban oldódik meg, amely az időn kívül már eldöntött, ahelyett hogy az időben lenne jelen mint az örökkévalóságnak egy jelenbeli folyamata.¹⁴

Kálvin abból a tényből indul ki, hogy Isten mindent tud, tehát azt is tudja, ki fog üdvözülni és ki nem. Ez a tudás független a világban lezajló folyamatoktól, még a világ idejétől is, vagyis a világ kezdete „előtt” vagy pontosabban azon kívül lényegében már eldöntötte, hogy ki marad meg a hitben. Ez a nézet nem állhatta meg a helyét, mert azt sugallta, mintha Isten egyeseket eleve a kárhozatra választana ki, pedig Ő azt akarja, hogy mindenki megtérjen hozzá és üdvözüljön. Ezért Barth nem Isten mindentudó tulajdonságából, hanem a kiválasztás kérdéséből indul ki. Isten az egyes embert kiválasztja, de nem önmagában teszi ezt, hanem Jézus Krisztuson keresztül. Isten Jézus Krisztusban választja ki az embert. Az ítélet nem a világ végén, hanem a kereszten történik meg, értünk, helyettünk és miattunk. Ez mélyen krisztológiai gyökerű gondolkodás. Veszélye azonban abban rejlik, hogy

¹³ Torrance az ellenreformációt hozza fel példának, amelyben ez a félreértelmezés vagy meg nem értés kifejezetten megmutatkozott. A katolikusok nem értették meg a reformátori gondolkodást a sákramentumokról és a megigazulásról, mert az egyház és állam kapcsolatát nem tudták az eszkatológia felől értelmezni.

¹⁴ TORRANCE: *The Modern Eschatological Debate* I., 47–48.

azt sejteti, mindenki üdvösségre jut. Bonhoeffer éppen ez ellen lép fel, hogy ne tegyük olcsóvá a kegyelmet, mert Krisztus-kapcsolat nélkül nem beszélhetünk hitről, nem beszélhetünk üdvösségről sem. Nincs bűnbánat nélküli bűnbocsánat, nincs megtérés nélküli kegyelem.

Torrance a műveiben nem fejt ki nyíltan, inkább implicit módon ír a kegyelmi kiválasztás kérdéséről az üdvösség kapcsán. Nem keveri az üdvösség kérdéséhez Isten mindentudását, mert az még nem döntés az ember mellett vagy ellen. Nem is kezeli az üdvösség tényét determinisztikusan, mint ami automatikusan járna azoknak, akik Krisztussal közösségre lépnek. Nem vonatkoztatja azt el teljesen az embertől, mert nem az emberen kívüli döntésről van szó, de nem is tulajdonítja azt az ember cselekvésének. Az üdvösséget is, ahogyan a hitet is, Isten adja, de nem a világon és az időn kívül, hanem a világ idői síkjában teszi ezt. Ezáltal emberközelivé teszi az üdvösségre jutás kérdését, ami nem az ember feletti döntés, hanem amely mélyen az emberhez köthető folyamat, az Istennel való közösség kapcsolati dimenziója. Az ember semmit nem képes tenni az üdvössége elnyerésének érdekében, nem tudja megváltani saját magát, de ettől még az embernek köze van a saját üdvösségéhez, az nem egy rajta kívül álló esemény. A reformatori tanítás itt nyer igazán teret: Krisztus drága vérében, ingyen kegyelemből, hit által. Mindhárom aspektus egyaránt fontos, egyiket sem lehet mellőzni vagy túlhangsúlyozni, mégsem az üdvösség kritériumaként definiáljuk őket. Ezáltal nem mondunk többet, az eszkatológia üdvösségtitkát nem leplezzük le, nem állítjuk sem azt, hogy egyesek biztosan elbuknak, sem pedig azt, hogy mindenki biztosan üdvösségre jut. Természetesen ez utóbbiban lehet és kell reménykedni, de az egyház feladata nem abban áll, hogy ezt tételként hangoztatva elaltassa a hitet, nem is abban, hogy negatív és torz istenképpel félelmet keltsen az emberekben a kárhozat kapcsán, hanem abban, hogy megtérésre hívjon, az Istennel való személyes és mély kapcsolat megélésére.

Az „isteni beavatkozás” továbbgondolása

Torrance kegyelmi kiválasztásteológiája ezért kissé eltér Barth gondolataitól, aki a kiválasztás kérdésénél egyedül Krisztus kereszthalálára tekint. Természetesen ez önmagában véve nem baj, hiszen a kiválasztás valóban Krisztusban történik meg, a keresztyén ember kiválasztása a kereszttel és Krisztusban megy végbe. A problémát inkább az jelenti, hogy ez ugyanúgy „determinisztikusnak” tűnik, mint Kálvin elképzelése. Ugyanis annak ellenére, hogy Krisztus az időben jelent meg számunkra és maga a kereszthalál is ebben a világban, ebben az emberi dimenzióban, történelmünk részeként ment végbe, a kiválasztás kérdése mégis kikerül ebből az idői tartományból. Bár megkímél az „Isten egyeseket az örök halálra szán” téveszmétől, mert a kiválasztás és az elvettetés is Krisztusban történik meg, s így látszólag a kegyelem kisebb hangsúlyt kap. A kegyelem beszűkítése helyett Barth túlságosan általánosítja a kegyelmet, és rejtetten olcsóvá teszi azt. Torrance értelmezését továbbgondolva az sem hagy helyet az emberi cselekvésnek a kegyelem tükrében, de a determinisztikus, eleve elrendelés képzetét törli a kegyelem témájából, és visszahelyezi azt az idői síkba, ettől lesz dinamikus. Nem pontszerű döntésről, hanem folyamatában megvalósuló kegyelemről van szó. Mélyen biblikus

gondolat ez, mert az ember életében a kegyelem, a kegyelmi kiválasztás, a keresztség egyszerű és megismételhetetlen eseménye és az Istennel való kapcsolat, a hitben járás és a megszentelődés folyamatban megy végbe. Maga a keresztség pontszerű eseménye is folyamattá minősül az ember Istennel való kapcsolatában, amely nélkül elképzelhetetlen kegyelemről beszélni. „Ha valaki énutánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel napenként a keresztségét, és kövessen engem” (Lk 9,23). A keresztség felvétele a Krisztus melletti elköteleződés nyilvános felvállalása, mely nem egyszer történik meg, hanem folyamatos az ember életében. Ebben a követésben teljesebbé válik a kegyelmi kiválasztás. Ezt a képet gyönyörűen adja vissza János evangéliuma: „Mi pedig valamennyien az ő teljességéből kaptunk kegyelmet kegyelemre” (Jn 1,16). Itt a *kegyelmet kegyelemre* kifejezés leginkább úgy képzelhető el, ahogyan a tenger hullámai egymásba folynak. A reformátori gondolat szerint a kegyelem hit által lesz a miénk. Kegyelemből élni azt jelenti: hitből élni. A kegyelem nem automatikus, nem általános, hanem személyes, Istennel köt össze.

Különösen fontos hangsúlyozni ezt a dinamikusságot napjainkban, amikor sem a teológiai, sem a természettudományos gondolkodás nem képes megszabadulni a determinisztikus értelmezésektől. A teológia nemcsak a kegyelmi kiválasztás kérdésénél veszt sokat, hanem alapvetően Isten értelmezésében. Mert ezáltal magát Istent is olyannak képzelem el, aki eleve leteszi a voksát az ember mellett – az időn kívül, függetlenül az embertől –, ahelyett, hogy azt hangsúlyozná, hogy a keresztség által, Krisztusban az Isten folyamatosan és végig az ember mellett áll – mégpedig az időben, az emberhez kötődve.

A kegyelmi kiválasztásban nemcsak az egyén helyzete a fontos, hanem a Krisztushoz tartozók testvéri közössége, az egyház egésze is. A kiválasztás nemcsak egyéni, hanem közösségi jellemzőjét is fontos hangsúlyozni. Torrance ekkleziológiája azért nyer eszkatológikus hangsúlyt, mert a kegyelmi kiválasztást *nem Isten eleve elrendelt döntéseként* értelmezi Krisztus mellőzésével, akin keresztül kegyelemben részesülhetünk, hanem *Isten szeretetéből történő beavatkozásaként* az ember életébe Krisztus által.

Így gondolva a kegyelmi kiválasztásra, Krisztus áldozathalálára és feltámadására, a kegyelem továbbra is csak Istentől függ egyedül, abban az embernek semmi érdeme nincs és nem is lehet, az ember nem képes megváltani saját magát, sem előmozdítani a megváltás folyamatát. Nem keverve ide Isten mindentudását arról, hogy ki hisz vagy nem hisz benne, azokat részesíti kegyelmében, akik hitből élnek, akik hálával elfogadják Krisztus áldozatát. A kapcsolat két személy között mindig két személytől függ. Ezt a kapcsolatot azonban a bűn miatt ebben a világban a magunk részéről képtelenek vagyunk megtartani, fenntartani, még akkor sem, ha egyébként hitben elkötelezzük magunkat a kapcsolat mellett. Ezt az elköteleződést nézi Krisztus akkor, amikor nekünk életet ajándékozik, amikor az utolsó ítéletkor kegyelmében részesíti az övéit. A kegyelmét azonban már most érezzük, amikor megigazult bűnösökként részesülhetünk a csodának: az Istennel való közösséget élhetjük át már itt és most. A bűn miatt azonban hitünket is elvesztettük, mert az Istentől eltávolodott ember úgy érzi, elhagyta őt az Isten, noha jóllehet, mi hagytuk el Őt. A hit is Isten ajándéka, melyben megmutatja önmagát nekünk, hogy Ő megmenteni akar bennünket. Az ember felelőssége ezért nem a törvény megtar-

tása, hanem az Isten ajándékának, a hitnek az elfogadása. A hitben élés vagy nem élés: ez az ember döntése, és míg a földi élet tart, ennek a felkínálása történik meg az Isten részéről, azaz a jövőnk felől. Folyamatosan közli velünk kegyelmét, amit hitben tudunk elfogadni. Az egyháznak pedig ezt a hitet kell hirdetnie.

Felhasznált irodalom

- GAÁL, B.: *A zárt világ felnyitása*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Hatvani István Kutatóközpont, 2007.
- GERÉB, P.: *Barth Károly dogmatikája*, Kolozsvár, Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja, 2006.
- MACLEAN, S. S.: *Resurrection, Apocalypse, and the Kingdom of Christ. The Eschatology of Thomas F. Torrance*, Princeton, Eugene, OR: Pickwick Publications, 2012.
- TORRANCE, TH. F.: *Christian Theology and Scientific Culture*, New York, Oxford University Press, 1981.
- TORRANCE, TH. F.: *God and Rationality*, London, Oxford University Press, 1971.
- TORRANCE, TH. F.: *Reality and Scientific Theology*, Edinburgh, Scottish Academic Press, 1985.
- TORRANCE, TH. F.: *Space, Time and Resurrection*, MPG Books, Bodmin, 1998.
- TORRANCE, TH. F.: The Modern Eschatological Debate I., in *The Evangelical Quarterly* 25/1 (1953), 45–54.
- TORRANCE, TH. F.: The Modern Eschatological Debate II., in *The Evangelical Quarterly* 25/1 (1953), 94–106.
- TORRANCE, TH. F.: The Modern Eschatological Debate IV., in *The Evangelical Quarterly* 25/1 (1953), 224–232.
- ZÁHRNT, H.: *Az istenkérdés. Protestáns teológia a 20. században*, Budapest, 1997.